

Юріков Олександр Олександрович,
викладач циклу загальнопрофесійної
підготовки Київського центру
спеціальної професійної підготовки
«Академія поліції» Національної
академії внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В РАЙОНІ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Проведення антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей, що супроводжувалася бойовими діями, зумовило необхідність правового регулювання досудового розслідування в особливих умовах. У зв'язку з цим КПК України було доповнено розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», який містив ст. 615 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції» [1].

Оскільки воєнного або надзвичайного стану не було запроваджено, дія цієї норми поширювалася лише на окрему територію України, де проводили антитерористичну операцію, зокрема Донецьку та Луганську області. Крім того, видано спільний наказ МВС України, ГПУ та СБУ від 26 серпня 2014 року № 872/88/537 «Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», яким було визначено порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції та порядок здійснення досудового розслідування у районі проведення антитерористичної операції [5].

Слід акцентувати, що зазначеними вище нормативно-правовими актами прокурору було надано право у виключних випадках виконувати функції слідчого судді (надавати дозвіл на тимчасовий доступ до речей та документів, проведення обшуку, а також негласних слідчих (розшукових) дій). Проте практичної реалізації такі положення не набули. Досудове розслідування в районі ведення активних бойових дій у 2014 році не здійснювали.

Органи досудового розслідування, прокуратура та суд, які перебували в районі ведення бойових дій, відновили свою роботу лише після формування єдиної лінії фронту та перебування значної території Луганської та Донецької областей під тимчасовою окупацією, коли було визначено підслідність і підсудність кримінальних проваджень, які вчинено на зазначеній території. Тобто, попри надання прокурору права виконувати окремі повноваження слідчого судді, практично їх реалізувати не вдалося через те, що суд і прокуратура були евакуйовані із зони ведення бойових дій.

До захисту України у 2014–2022 роках від агресії з боку незаконних збройних формувань, які фінансувалися та керувалися спецслужбами РФ, було залучено різні військові та правоохоронні органи нашої держави. Серед них були й такі, які паралельно могли здійснювати досудове розслідування (НПУ та СБУ) [6]. Переважну більшість слідчих (розшукових) дій було спрямовано на встановлення факту вчинення суспільно небезпечного діяння (здійснення артилерійського, танкового або мінометного обстрілу житлових масивів, вбивства чи катування цивільного населення, незаконне позбавлення волі або викрадення людини тощо).

Збирання доказової інформації відбувалося в районі безпосереднього ведення бойових дій, у зв'язку з чим усі інші процесуальні дії здійснювали на безпечній території. Тому слідчий СБУ або міліції / НПУ перед тим, як провести огляд місця події або інші слідчі (розшукові) дії, має забезпечити безпеку для себе та оточуючих шляхом «зачистки» певної території від учасників незаконних збройних формувань. Потім слідчий зобов'язаний за можливості переконатися у відсутності обстрілів такої території (чутно постріли або вибухи, зв'язок з військовими тощо). Після чого провести огляд місця події, за необхідності та можливості здійснити опитування чи допит свідків (якщо внесено відомості до ЄРДР), якщо такі є [7, с. 1312].

Якщо затримували особу, яка могла бути причетною до кримінально протиправної діяльності незаконних збройних формувань, її вивозили на безпечну територію та приймали рішення відповідно до положень чинного КПК України без урахування ст. 615 та Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції.

У випадку необхідності провести невідкладний обшук у житлі або іншому володінні особи слідчі керувалися положеннями ст. 233 КПК України, зокрема ч. 3, відповідно до якої слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

Проте не в усіх випадках була реальна можливість проводити слідчі дії в умовах бойових дій. Але це не означає, що розслідування не здійснювали. У таких випадках активно використовували соціальні Інтернет-мережі (ВК, Однокласники, Фейсбук), відео-платформи (Ютуб), а також спеціальні поштові адреси, на які будь-яка особа могла надіслати фото та відео певних подій, пов'язаних з кримінально протиправною діяльністю незаконних збройних формувань. Таку інформацію ретельно перевіряли та долучали до матеріалів кримінального провадження. За допомогою інформації, отриманою зазначеним шляхом, можна було встановити: 1) факт вчинення суспільно небезпечного діяння; 2) особу (осіб), причетних до кримінального правопорушення; 3) місце його вчинення, спосіб, знаряддя, засоби тощо. Після чого отримували дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування, пред'являли заочно підозру, оголошували в розшук (міжнародний розшук) [7, с. 1312].

У 2021 році змінено назву розділу IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» [2].

З початком повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну зона бойових дій значно розширилася, крім того на всій території нашої держави було введено воєнний стан, у зв'язку з чим виникла нагальна потреба змінення кримінального процесуального законодавства для ефективного здійснення досудового розслідування. У зв'язку з цим низкою законів України було врегульовано деякі питання здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану [3; 4].

Зазначені зміни до КПК України посприяли ефективному здійсненню досудового розслідування в районі ведення бойових дій, зокрема: за відсутності технічної можливості внести відомості до ЄРДР це можна зробити й після спливу

24-годинного терміну, який перебачений ч.1 ст.214 КПК України: строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється, якщо відсутня реальна (об'єктивна) можливість звернутися до суду з обвинувальним актом; подовжено до 72 годин строк повідомлення про підозру особі, яку було затримано; можливість обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою та продовження його строку прокурором (керівником прокуратури).

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : Закон України від 12 сер. 2014 р. № 1631-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1631-18#n5>.

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування : Закон України від 27 квіт. 2021 р. № 1422-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-20#n47>.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#n7>.

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n78>.

5. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : наказ Міністерства внутрішніх справ України. Генеральної прокуратури України. Служби безпеки України від 26 серп. 2014 р. № 872/88/537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14#Text>.

6. Юріков О. О. Слідчий як суб'єкт доказування в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2017 р.). Київ, 2017. С. 351–353.

7. Yurikov O. Features of the pre-trial investigation in the area of combat. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*: monograph. Riga : Baltija Publishing, 2022. P. 1310–1315.

Ясінський Вадим Олександрович,
ад'юнкт кафедри оперативно-
розшукової діяльності та національної
безпеки Національної академії
внутрішніх справ

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України проблема протидії наркозлочинності набуває особливої актуальності. Воєнний стан суттєво вплинув на криміногенну ситуацію в державі, зумовивши трансформацію форм і методів діяльності організованих злочинних угруповань, які здійснюють незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Ослаблення окремих механізмів державного контролю, міграційні процеси, збільшення кількості нелегальної зброї, тимчасова окупація окремих територій, а також використання цифрових технологій створюють додаткові ризики поширення наркозлочинності.

Водночас діяльність правоохоронних органів в умовах воєнного стану суттєво ускладнюється через обмеженість матеріально-технічних ресурсів, підвищені безпекові ризики та необхідність виконання додаткових завдань, пов'язаних із забезпеченням оборони держави. За таких умов знижується ефективність контролю за окремими ділянками державного кордону, тимчасово окупованими територіями та каналами незаконного переміщення наркотичних засобів і психотропних речовин. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність удосконалення системи протидії наркозлочинності шляхом посилення міжвідомчої координації, розвитку міжнародного співробітництва, а також адаптації законодавчих і профілактичних механізмів до сучасних умов воєнного стану.